

Tiedettä ja elämää - eloisa tutkijamuotokuva

Jan Rydman

**Kirsti Lagerspetz: *Mitä tulee mieleen. Psykologin esseitä.*
Tammi 2000, 180 s., nid.**

Turun yliopiston psykologian professori emerita Kirsti Lagerspetz on kirjoittanut mutkattoman sujuvan tutkijamuotokuvansa. Teoksessa *Mitä tulee mieleen* hän käsittelee itselleen läheisiä aiheita: omaa tietään tutkijaksi ja elämää naisutkijana, tutkimuksellisia mielenkiinnon kohteitaan sekä kaikkea toimintaansa jo pitkään varjostanutta kroonista sairauttaan syöpää.

Lagerspetz toteaa kirjan alkusanoissaan: "Olen ottanut tähän mukaan joukon aiheita, jotka ovat aikojen kuluessa tulleet mieleeni." Osa kirjoituksista on kirjoitettu varta vasten tätä teosta varten, osa taas on laajennettuja tai yhdisteltyjä kirjoituksia muissa yhteyksissä julkaisuista artikkeleista.

Esseistä kasvaa samalla eräänlainen, jos ei muistelma- tai elämäkertateos, niin ainakin yritys omaksi kuvaksi: tällainen olen, tällaisia pohdiskelen, tämä on ehdistanut. Lagerspetz toteaa alkusanoissa kirjan ensimmäisen esseen (Elämää tutkijana) ja viimeisen esseen (Elämää syövänsä kanssa) olevan luonteeltaan "henkilökohtaisempia" kuin muiden kirjoitusten. En aivan yhtäisiin tähän arveluun: se kaikki muukin mikä tuli mieleen, on epäilemättä kovin henkilökohtaista, se kertoo aiheista, jotka hänen mieltään ovat askarruttaneet. Näissä esseissään Lagerspetz käsittelee aggressioita ja "pahan psykologiaa", altruismia ja eläinten moraalialia, tunteiden ja onnellisuuden psykologiaa ja fysiologiaa.

Oudoksuttu hiiritutkija

Lagerspetz oli naisena outo olio aikanaan alallaan, ja totutusta poikkeava oli aikanaan hänen väitöskirja-aiheensakin, "Perinnöllisten ja ympäristötekijöiden vaikutus hiirten aggressiivisuuden kehittymiseen". Aihe oli Suomessa tuolloin uusi, "Kukaan ei ollut tullut ajatelleeksi, että psykologi voisi tutkia mitään näin älytöntä", kirjoittaa Lagerspetz. Hän tulikin yhdistäneeksi, ehkä eläintieteilijämiehensä herättämästä mielenkiinnosta eläintiedettä kohtaan, psykologian eläintieteeseen. Tuli eläinpsykologiaa. Aihe on edelleenkin ajankohtainen: ei ole kuin muutama kuukausi Tieteellisten seurain valtuuskunnan järjestämästä luentosarjasta ("Kolmas kulttuuri", ks. *Tieteessä tapahtuu* 2/2000), jossa pohdittiin mm. perinnöllisyyden ja ympäristötekijöiden vaikutusta käyttäytymiseen - yhtenä puhujana juuri Lagerspetz. Sittenkin Lagerspetz on jatkanut aggressiotutkimuksiaan. Hänen muutaman vuoden takaista kirjaansa *Naisen aggressio* (Tammi 1997) kehuttiin *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 1/2000 (professori Klaus Helkama) yhdeksi viime aikojen merkittävimmistä suomalaisista psykologisista kirjoista.

Lagerspetzin liikkuminen humanististen ja luonnontieteiden välimaastoissa on virkistävä. Viehtymys luonnontieteitä kohtaan saa hänet jopa iskemään yllättävänkin pisteliäästi humanistis-yhteiskuntatieteellistä tutkimusta:

"Luonnontieteellistyypisen tutkimustyön viehätyks on siinä, että vastaukset tulevat koemateriaalista itsestään, ikään kuin yllätyksinä. Tämä ei ole yhtä selvää yhteiskuntatieteissä tai humanistisissa tieteissä, joissa vastaukset kysymyksiin usein ovat selvillä miltei jo liikkeelle lähettäessä, ja ne pyritään työssä vain todistamaan."

Hykenytävästi, ja aika pahastikin sanottu - osin varmasti osuvasti, osin ehkä tarpeettomastikin yleistäen. Oletan, että luonnontieteellisestäkin tutkimuksesta voisi toisinaan todeta samoin. Vauhtiin päästyään Lagerspetz jatkaa:

"Meistäni luonnontieteilijän on osoitettava enemmän nöyryyttä tiedon edessä, hän ei voi taivutella sitä yhtä paljon oman mielensä mukaiseksi kuin humanisti."

Suoraviivaisesti sanottu. Ainakin Lagerspetzillä riittää rohkeutta sanoa näkemyksensä selvästi ja selkokielellä. Voi

olla, että näkemysten taustalla on pieni jos ei sentään katkeruus niin ainakin harmi suomalaista psykologitiedeyhteisöä kohtaan, joka Lagerspetzin mielestä ei yleisesti ottaen aikanaan ymmärtänyt eikä kiinnittänyt lainkaan huomiota hänen "kummallisiin" hiiritutkimuksiin. Tyydytystä antoi sen sijaan ulkomainen huomio näitä tutkimuksia kohtaan.

Pahan psykologiaa

Puhuessaan pahan psykologiasta Lagerspetz tekee ehkä yllättävänkin tulkinnan. Kirkon kovin hellimä ajatus perisyynnistä sisältää oikeastaan psykologisen oivalluksen: ihmisillä on perinnöllisessä rakenteessaan mahdollisuus "pahaan" käyttäytymiseen. Olemme kaikki siis kykeneväisiä pahaan, sitä eivät aiheuta vain "pahat" ihmiset. Näin ajatellen "perisynti" on siis järkevä oletamus. - Varmuuden vuoksi Lagerspetz kyllä samaan hengenvetoon toteaa, on kokonaan toinen juttu se, että jokin uskonto voisi "pelastaa meidät pahasta".

Lagerspetz avaa selkeästi aggression käsitteen: se ei suinkaan ole aina ja vain pahasta vaan evoluution kannalta suorastaan välttämätöntä. Pahuuteenkaan ei johda niinkään se, että ihmiset ajattelevat liikaa omaa hyvänsä ja onnellisuuttaan; "Sitä he luultavasti eivät tee edes riittävästi jaksakseen olla muita kohtaan hyviä.!" Ongelma on hänen mukaansa enemmänkin siinä, että ihmiset jaksavat kiinnittää aivan liian vähän huomiota siihen, mikä on toisille hyvää.

Onko moraalilla sitten jotain erityisesti ihmisille ominaista, kuten usein ajatellaan? Lagerspetz ei usko tätä. Hän asettuu hollantilaisen etologin Frans de Waalin linjoille: altruismi ja muukin moraalinen käyttäytyminen ovat perinnöllisesti ominaisia korkeammille eläimille. Ei siksi, että ne pyrkivät levittämään geenejään tai että siitä nyt vain olisi niille hyötyä, vaan siksi että ne yksinkertaisesti kuuluvat ihmisen ja korkeampien eläinten perinnölliseen käyttäytymisvarusteluun kuten vaikkapa poikasten hoivaaminen tai seksuaalisuus. De Waalin sanoin: "Moraali on yhtä tiukasti kiinni neurobiologiassa kuin kaikki muu mitä teemme tai olemme." Sen enempää ihmisten kuin esimerkiksi kädellisten lähisukulaistemme moraalilla ei perustu pelkästään oppimiseen. Moraalin alkeita voi löytää vaikkapa koirasta.

Lagerspetz pitää de Waalin (ja Darwinin) ajattelutapaa vähemmän keinotekoisena kuin auttamiskäyttäytymisen johtamisen omien geenien levittämisen periaatteesta. De Waal (ja ilmeisesti Lagerspetz) on valmis heittämään geenin itsekkyyteen perustuvan ajattelun historian romukoppaan klassisena sosiobiologiana.

Onnellisuus kannattaa

Vaikka tunteisiin liittyy olennaisesti fysiologisia, lähinnä autonomisen hermoston reaktioita, on silti harhaista ajatella tunteiden olevan jo valmiina ihmisissä. Tunteiden esiintyminen on riippuvaista myös mm. henkilön omaksumista moraalinormeista, yleisestä mielipiteestä, asenteista, asianomaisen asemasta sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa jne.

Esseessään "Voidaanko tunteita hallita" Lagerspetz käsittelee tiiviisti - liiankin - itsehillintää, tunteiden fysiologiaa, tunteiden hallintaa ja moraalialia. Tämä kirjoitus jää kokonaisuuden rinnalla hieman ohueksi. Sen sisällön olisi voinut hyvin liittää muihin esseisiin.

Esseessä "Onni - hetken hurmaa, elämän hallintaa" Lagerspetz huomauttaa aiheellisesti, että onnellisuus ei riipu pelkästään olosuhteista ja siitä mitä ihmiselle tapahtuu, vaan yhtä paljon siitä, miten hän nämä olosuhteet ja tapahtumat tulkitsee. Siinäpä se onkin. Persoonallisuus värittää havaintoja ja tekee tulkintoja.

Lagerspetz muistuttaa jälleen tämänkin esseen yhteydessä ihmisen käyttäytymisen ja tuntemusten fysiologisesta puolesta. Hyvänolon tunteita syntyy onnistuneista suorituksista sinänsä, mutta myös levollisen ja onnellisen mielenvireen taustalla on fysiologisia prosesseja. Aivojen välittäjäaine serotoniinilla ja hypotalamuksesta erittyvällä oksitosiini-hormonilla on olennainen merkityksensä hyvänolon ja rauhallisuuden tunteissa.

Lagerspetz muistuttaa, että onnellinen mieliala mitä ilmeisimmin ylläpitää organismien toimintaa edistäviä fysiologisia tiloja. Esimerkiksi vihamielisyys ja muut kielteiset

tunteet, stressi ja kyvyttömyys ohjata omia tunteita myönteiseen suuntaan vaikuttavat terveyteen fysiologisten ja neurobiologisten mekanismien kautta. Liian pitkään jatkuva stressi lisää sellaisen hormonin (kortikosteroidi) määrää, joka puolestaan vähentää kaikkien, myös vasta-aineina toimivien valkuaisaineiden tuottoa.. Syöpää ja tartuntatauteja ehkäisevät aineet eivät siten stressin takia pääse täyteen toimintaan.

Lohdun sana kaikille murheisille ja stressaantuneille: jos kielteinen ajattelu voi johtaa sairastumisiin, myönteinen ehkä johtaa vastaavasti terveyteen ja hyvinvointiin. Jostakin syystä onnellisuudesta on psykologiassa kirjoitettu vähemmän, kielteisistä tunteista sitäkin enemmän.

Yksityinen ja yleinen käsikkäin

Vaikka onkin tutkijaurallaan keskittynyt erityisesti aggressioihin, tunteisiin, käyttäytymiseen, on Lagerspetz tuntenut vetoa myös psykoterapiaa koskevaan keskusteluun. Taustalla on toisaalta sama vaikutin kuin psykologian opinnoilla useinkin: yritys tällä tavoin ymmärtää omaa itseään. Lagerspetzin kiinnostuksen tausta on myös tässä, mutta toki hän myös on tätäkin kautta halunnut ymmärtää ihmisluontoa laajemminkin. Siksipä hän suokin varsin anteliaasti tilaa esseessään "Psyko-terapioiden eroja ja yhtäläisyyksiä" erilaisten terapiamuotojen päätyyppien analysointiin.

Lagerspetz kertoo kirjassaan haaveilleensa nuorempana kaunokirjailijaksi ryhtymistä, ja julkaisseensaakin muutamia lasten ja nuorten kirjoja, mutta se "suuri romaani" jäi julkaisematta (vaikka se tuli kirjoitetuksi) ja niin jäi tämä haave. Itse hän ei usko Suomen kaunokirjallisuuden kärsineen suurta vahinkoa. Toisaalta: saimmehan selkeäsanaisen tutkijan, ei heitäkään liikaa ole.

Alkusanoinaan Lagerspetz arvelee, että esseekokoelma antaisi "ulkopuolisille" viitteitä siitä, mitä psykologinen ajattelu on. Sen kirja tekee onnistuneesti. Kirjoittajan arveluun, että eräitä sen lukuja voitaisiin käyttää myös oppimateriaalina, voi myös suhtautua myötäsukaisesti: ainakin esseet "Pahan psykologiaa" ja "Tämä apinoiden planeetta" voisivat tällaisessa käytössä toimia.

Se, miten Lagerspetz kirjoittaa tutkijamiehestään, on huomionarvoisen kaunista: miten mies tuki häntä tieteellisen uran alkutaipaleella, miten elämässä ja sairauksien keskellä. Kirja on muutenkin hyvin henkilökohtainen, mutta ei lainkaan pateettisella tai naivilla tavalla. Kyse on eräänlaisesta kevein vedoin, herkällä kädellä maalatusista tutkijamuotokuvasta, jossa yksityinen ja yleinen kulkevat käsikkäin.

Kirja on paikoin jopa jutustelevan oloinen. Ikään kuin lukija ja kertoja olisivat nokakkain, toisen puhuessa, toisen kuunnellessa. Sanojen ja lauseiden väliin jää lukijalle hetkiä kommentoida. Monenlaista tulee lukijallekin mieleen.

Kirjoittaja on Tieteessä tapahtuu -lehden päätoimittaja.

